

דף שבועי

פרשת ואתחנן, תשפ"ד, מספר 1582

איזו תורה שם משה לפני בני ישראל?

יונה בר-מעוז

הרב אברהם בן יעקב סבע מפרש²:
ואולי לפי דרכנו יאמר "וזאת התורה" של מצות ערי מקלט שהבדיל משה. אע"פ שלא היו קולטות, סדר משה לפני בני ישראל שיעשו הם כמוהו כשתבא המצוה לידם.
אפשר להבין מדבריו שמשה מדגים כיצד ינהגו בני ישראל במצוות הבדלת ערי המקלט הנוספות בעתיד, וזאת היא התורה, הלימוד, ששם לפניו.
הרב שלמה אפרים מלונטשיץ³ מרחיב את היקף הלימוד שילמדו בני ישראל ממעשהו של משה, כי הם ישתדלו להתחיל לקיים כל מצווה, אף אם ברור להם שרק צאצאיהם יזכו להשלימה:

"אז יבדיל משה שלש ערים" - בקישור פסוק זה עם העניין הקודם יצאו המפרשים ללקוט ולא מצאו ביאור מספיק, ומהו לשון "אז"? ועתה הטה אזנך ושמע, כי מצינו שהאדם מתחיל במצוה אע"פ שאינה יכולה לבא לידי גמר על ידו, מכל מקום מצוה שבאה לידו חייב לקיימה (מכות י"ע"א)... ועל זה נאמר בפסוק הקודם "ושמרת את חקי ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריו". רוצה לומר שאם תבוא לידך איזו מצוה תקיימה היום לאלתר אע"פ שאין טובה נגמר ונראה לאלתר כי אם בזמן שבניך אחריו יגמרו המצוה... ועל זה נאמר: "אז יבדיל משה שלש ערים", אע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן ג' בארץ, מכל מקום אמר משה: מצוה שבאה לידי אקיימנה. וזהו לשון "אז" כשלמד את ישראל עניין זה בפסוק הקודם, מיד עשה הוא הלכה למעשה בכיוצא בו כדי שממנו יראו וכן יעשו בכל התורה ומצותיה. ועל זה נאמר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" - שיעשו בכיוצא בזה בכל מצות התורה.

ר' יוסף בכור שור⁴ קושר את ד:מא-מט לתחילת ספר דברים. שם הוא מפרש את פעולותיו של משה בדרך עקרונית, השונה מן המשתמע מדברי חז"ל על אותן פעולות:

בדברים א:א כתב:

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" - סמוך למיתתו סידר להם את התורה כדי שלא ישתכחו המצוות. ואומר, כי אלה הדברים שהוא מזכיר להם עכשיו, נאמרו בעבר הירדן... ולכך מנה אותם מקומות שנתנה בהם תורה שהוא

במסכת סופרים (יד) נקבע הנוהג המוכר לנו של הגבהת ספר התורה למען יראו אותו המתפללים, ושם גם נקבע שיש לצטט את דברים ד:מד: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל"¹.

ואחר כך מגביה את התורה למעלה... מיד גולל ספר תורה עד שלשה דפין, ומגביה ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו. שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל".

צירוף הפסוק להגבהת ספר התורה לעיני המתבוננים נובע מן ההנחה שהוא מתייחס לכל התורה מבראשית ועד סוף ספר דברים, אך לא כן משתמע מהמיקום שבו נאמר הפסוק. וכבר העיר על כך ר' משה אלשיך בפירושו לדברים ד:מא:

"אז יבדיל משה" כו' - הנה פסוק זה משולל קשר לא במה שלפנים ולא במה שלאחר... ועוד באומר "וזאת התורה" כו' - כי גם פסוק זה משולל קשר, וטוב טוב היה יכתב קודם ל"בראשית ברא א-להים".

אנו נוסף לדבריו, כי טוב היה לפחות אילו נכתב הפסוק בסוף ספר דברים אחרי האמירה -
וְהָיָה כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד תָּמֹם. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת-הַלּוּיִם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לְאָמֹר. לִקַּח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמַּתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל-לֵהִיכֶם וְהָיָה שֵׁם בְּךָ לְעֵד (דב' לא:כד-כו) -

כי אז היה אפשר לפרש שמדובר על חמשת חומשי התורה.

נשאלת אם כן השאלה, מהי התורה ששם משה לפני בני ישראל? נציג להלן כמה הסברים בלי שנתיימר למצות את הנושא.

כיוון שהפסוק "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" נכתב בסמוך להפרשת ערי המקלט, הדבר המתבקש הוא לקשור בין שני העניינים, וכך אכן עושים כמה מפרשני פשט.

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר" שם היא עוסקת בהתקנת פירושי מפרשים.

** המאמר מוקדש לשירה ולדניאל, ילדיהם האהובים של תמר ושמעון וינברנד. ישלח להם ה' רפואה שלמה והצלחה בכל אשר יעשו.

1 כידוע, ישנם הבדלים בין העדות השונות בזמן הגבהת ספר התורה. האשכנזים נוהגים להגביה את הספר לאחר הקריאה בו, ואילו בעדות אחרות המנהג הוא להגביהו קודם הקריאה.

2 בעל פירוש "צרור המור". חי בשנים 1440-1508.
3 בעל הפירוש "כלי יקר". חי בשנים 1550-1619.
4 בן המאה ה-12.

ומצוינים המקום והזמן בהם נישא". כלומר, התורה ששם משה היא דברים ה עד כ"ח.

טיגאי מודע לבעיה שחלוקת הפסוקים ד:מא-מט לנספח ולכותרת של הפרקים הבאים מנוגדת למסורת של כתיבת התורה, שהרי הם נכתבו כפרשייה אחת.⁷ וכך הוא אומר:

לאור זיקתם הברורה של פסוקים אלה לפרקים הבאים, מתמיה הדבר שאף באחד מהנוסחים העבריים אין הפסק בין פס' מא-מג לפס' מד-מט. אפשר שהדבר משקף תפיסה שבכל זאת מהווים הפרקים הבאים חזרה והמשך למה שנאמר ב-א:א-ה, כפי שכתב אברבנאל.

נראה שהמסורת של כתיבת פסוקים מא-מט בפרק ד כפרשייה אחת הביאה את אהרן מירסקי⁸ להצגת שתי אפשרויות להבנת המשתמע מפסוק מד; אחת כשיטת רש"י ואחת כשיטת רמב"ן, בלי להכריע ביניהן:⁹

"וזאת התורה" וגו' – היא בברית שכרת אתם בערבות מואב, להלן מפרק ה עד סוף פרק כ"ח. דבר אחר: כיון שבא משה בתחילת הספר לבאר את מצות התורה, כמו שנאמר (א:ה): "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת", אבל הפסיק והקדים לספר את הליכתם במדבר ואת מלחמותיהם. עתה כששב לבאר את המצות חזר למקום שפסק, ואמר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" עד פסוק מט. ואמר אחר כך (ה:א): "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם שמע ישראל את החוקים ואת המשפטים" וגו' (רמב"ן א).

אלא שהמתבונן בשיטת רמב"ן יראה שאין הבדל עקרוני בינו לבין רש"י בשאלה, מה היא התורה ששם משה, כי כבר בפסוק הראשון של ספר דברים רמב"ן אומר:

אמר: "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" – על המצות אשר יזכיר בכל הספר, מתחילת עשרת הדברות שבפרשת 'ואתחנן', כמו שאמר "הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (להלן, ה) – כי על התורה ידבר.

ראינו שפרשנים אחדים פירשו כרמב"ן, שסוף דברים ד' מקביל לתחילת דברים א', אך המסקנות שלהם שונות. כי אכן דבר ה' הוא "כפטיש יפוצץ סלע" – מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות, אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים" (בבלי סנהדרין לד ע"א).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 הופמן לא התייחס לבעיה הזאת, אך ייתכן שהוא היה מתייחס אליה אילו השלים את פירוש הספר ואת המבוא שתכנן לכתוב.

8 סדרת דעת מקרא, דברים, ירושלים תשס"א.

9 אי אפשר להסיק מהסדר שבו הביאן מה עדיף בעיניו, כיוון שבפירושו לפסוק מה הביא שוב את שתי השיטות בהיפוך סדר הבאתן.

רוצה לסדר, כי תורה – מקומות מקומות נתנה ... ועתה בא לסדר ולהזהיר על הכל. במדבר בערבה – דזהו בערבות מואב, כדמפריש ואזיל (פס' ה), אלא שסיפר להם הגלגולים שבאו עליהם, מה נתאחרו כל כך במדבר; כי אילו שהוא עתה מדבר אליהם קטנים היו, ויש מהם שלא נולדו באותה שעה, וסיפר להם כל המאורע, ואחר כך באר להם את התורה (להלן, ה).

מדברי בכור שור משתמע שהתורה ששם משה בערבות מואב היא סידור כל המצוות שניתנו לפני כן במקומות שונים וסיכומן (וכנראה אינה כוללת את מה שהוא עתיד לומר). הכתוב ציין באילו מקומות ניתנו המצוות, ואותם חזר וסיכם ר' יוסף בכור שור בדברים א:א:

ולפי הפשט – דבין ארבעה מקומות הללו נתנה: בין פארן – דזהו סיני, ובין תופל – שהוא מרה, ולבן וחצירות – אחד הוא, כדפרישית, ודי זהב – זהו אהל מועד.

בהתאם למה שאמר בתחילת ספר דברים, ר' יוסף בכור שור מפרש את ד:מא-מט:

"אז יבדיל משה" – אחרי הכותו את סיחון ואת עוג (ראו דב' א:ד), וירשום ישראל את ארצם. ולפי שסידור התורה והבדלת הערים היו בפרק אחד, לקח פרשה זו הכא ללמוד זריזתו של משה ... ולכן הוא אומר כאן: "זאת (בנוסחנו: וזאת) התורה אשר שם" – כי בפרק אחד נעשו שני דברים הללו.

גם רלב"ג⁵ סבור שיש לפרש את פעולת ההשמה כסידור, אך לפי שיטתו יש כאן אמירה עקרונית, שגם מה שנאמר בספר דברים הוא כמו המצוות שנאמרו בסיני, ולכן הכתוב מציין את המקום: "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּגִיא מוֹל בֵּית פְּעוֹר" (דב' ד:מו), שבו נוספו הפרטים לכללים שנאמרו בסיני, כדי לאמת את המידע הזה, כי הכול תורה אחת היא:

"וזאת התורה" אשר סדר "משה לפני בני ישראל", והם "העדות והחוקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים" (להלן, מה), כי אז נתנה התורה בכללות. ואולם סדר "משה לפני בני ישראל" אותם הדברים שנאמרו אז "בעבר הירדן בגיא מול בית פעור", והנה תיאר המקום ההוא בתארים רבים מודיעים אותו, להוסיף אמות לזה הסיפור. ובזה המקום התבאר, כי כל מה שנזכר בזה הספר נתן למשה בהר סיני, אך בקצתו הוסיף ביאור בזה המקום, כמו שאמר: "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (דב' א:ה).

פרשנים אחרים סבורים שהפסוק "וזאת התורה" מתייחס לנאמר מדברים ה:א ואילך: רש"י אומר זאת בקיצור: "וזאת התורה" – זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו.

ח טיגאי⁶ מגדיר את ד:מא-מג: "נספח לנאום הראשון: הבדלת ערי מקלט בעבר הירדן", ואומר: "פס' מא-מג אינם חלק מנאום משה אלא נספח סיפורי". ואילו את המשך הפרק הוא כולל בנושא שהוא קורא לו: "הנאום השני: ברית מואב, ד:מד - כח:סט", ומגדיר את ד:מד-מט: "כותרת". עליה הוא אומר: "בכותרת מתואר תוכנו של הנאום השני

5 ר' לוי בן גרשום. חי בשנים 1288–1344.

6 בסדרה מקרא לישראל, דברים א, תל אביב תשע"ו, עמ' 221-224. קדם לו בשיטה ובמינוח קרוב רד"צ הופמן בפירושו לספר דברים, תל אביב תש"ך-תשכ"א. ההבדל העיקרי בין הופמן לטיגאי הוא מהו אורך הנאום שהפסוק "וזאת התורה אשר שם משה" הוא כותרתו. הופמן אינו כולל בו את דברים כז-כח.